

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.11>**Л. Ю. Кримчак**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена висвітленню й обґрунтуванню деяких теоретичних аспектів впровадження дуальної форми здобуття освіти у закладах вищої освіти. У межах статті визначено ряд аспектів дуального навчання як механізму внутрішнього устрою, який приводить систему в рух. Доводиться, що дуальне навчання як механізм взаємодії освіти та бізнесу характеризується визнанням взаємозумовленості розвитку цих систем, накопиченням досвіду соціального партнерства між закладами вищої освіти та підприємствами. Висвітлено роль дуального навчання як механізму вирішення соціальних завдань і ранньої адаптації молодого фахівця до виробничого процесу. Акцентовано увагу на дуальному навчанні як моделі реалізації безперервної освіти, пов'язаної з загальноприйнятною ідеєю «освіта протягом усього життя». Зроблено припущення, що така модель забезпечує високий ступінь самостійності та відповідальності студента за результати власної діяльності, створює можливість розширити сферу власного досвіду, отримати додаткові компетенції на робочому місці. Схарактеризовано дуальне навчання як частину системи профорієнтації, коли заклади вищої освіти розглядаються науковцями як розширення системи вищої освіти, а їх взаємодія з підприємствами в межах дуального навчання набуває нової ідеї професійної орієнтації. Розглянуто дуальне навчання як організаційну форму професійної освіти – спеціальну конструкцію, що характеризує «зовнішній» бік процесу навчання. Виділено характерні ознаки, які відрізняють дуальну форму здобуття освіти від будь-яких інших організаційних форм. Розглянуто деякі положення дуального навчання як педагогічної технології. Звернено увагу на певну невідповідність щодо вимог до результатів навчання в закладах вищої освіти, професійної освіти та бізнесу. Акцентовано увагу на потенціалі дуального навчання щодо формування професійного досвіду, який полягає в тому, що студенти отримують можливість не тільки зануритися в професійну та наукову діяльність на підприємстві, а і накопичити певний життєвий досвід.

Ключові слова: заклад вищої освіти, професійна освіта, дуальне навчання, дуальна форма здобуття освіти, аспекти впровадження дуальної форми здобуття освіти, механізми організації дуального навчання.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта перебуває на переломному етапі свого становлення. Вона має стати не тільки одним із найважливіших факторів стійкого розвитку суспільства, конкурентоздатності та національної безпеки держави, а і рушійною силою в формуванні фахівців якісно нового типу: конкурентоспроможних на ринку праці, креативних, із гнучким мисленням, здатних до саморозвитку, самовдосконалення та якісного втілення теоретичних знань у площину практичної діяльності.

Тяжка ситуація, що склалася на українському ринку праці, вимагає від системи вищої освіти переорієнтування на ринкові відносини та перегляду традиційних підходів у професійному навчанні. Підтвердженням зазначеному є статистичні дані, за результатами яких протягом січня-жовтня 2018 р. із 13,9 тис. осіб – випускників професійних закладів, котрі отримували послуги державної служби зайнятості України, 11,6 тис. – випускники закладів вищої освіти (далі – ЗВО) [7].

Розв'язання зазначеної проблеми покладається на дуальне навчання як нову модель, що

поєднує в собі теоретичну підготовку та практичні заняття в майстернях і на робочих місцях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому світі ідея дуального навчання не нова. Методологічні питання обґрунтування дуальної форми навчання у професійній освіті представлені в роботах М. Шувалової [14], Г. Сабітової [12], М. Рябової [10] та ін. Окремі аспекти науково-методичного забезпечення розкриті в дослідженнях, присвячених розробкам навчальних планів, кваліфікаційних характеристик для фахівців із вищою освітою, методик відбору та структурування змісту дуального навчання в ЗВО (П. Лізунов [5], Л. Самолдіна [11], О. Югфельд [15]). Нові підходи до професійної підготовки фахівців у ЗВО запропоновані в роботах Ю. Д'ячкова [3], С. Романова [9], В. Хоменко [13].

Аналіз літератури показав, що дуальне навчання тільки починає застосовуватися в системі вищої освіти України. Тому не дивно, що науково-методичне забезпечення дуального навчання у вищій школі розроблено недостатньо. Це потребує більш глибокого вивчення теоретичних аспек-

тів впровадження дуальної форми здобуття освіти в навчальних закладах вищої школи.

Мета статті – висвітлення й обґрунтування деяких теоретичних аспектів впровадження дуальної форми здобуття освіти у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. У ст. 9 розділу 1 Закону України «Про освіту» визначено, що дуальна форма здобуття освіти – спосіб, який поєднує в собі теоретичне навчання студентів (у нашому випадку) у ЗВО з практичним навчанням на робочих місцях (підприємствах, установах, організаціях) [8].

Ми розглядаємо дуальну форму здобуття освіти (дуальне навчання) у вищій школі як багатоаспектне явище, що впливає на вдосконалення професійної освіти. Ідея організації вищої освіти в умовах дуальності сприяє, на наш погляд, розвитку компетентнісного підходу. Оскільки компетенції розвиваються лише в діяльності, то для формування професійних компетенцій потрібне професійне середовище.

Ми не заперечуємо необхідність розвитку матеріально-технічної бази ЗВО, проте розуміємо, що будь-яка діяльність (в аудиторіях, лабораторіях, майстернях та ін.) – це навчальна квазіпрофесійна діяльність, яку слід розглядати лише як необхідний етап для формування в особистості вмінь і навичок, тоді як досвід професійної діяльності студент може набути лише в умовах реального виробництва. І тому навчання на робочому місці, на нашу думку, слід вважати необхідною умовою формування професійних і загальних компетенцій.

З метою більш ретельного висвітлення різних аспектів дуального навчання у ЗВО надалі спиратимемося на розуміння науковцями терміна «механізм» як внутрішнього устрою, що приводить систему в рух.

Так, дуальне навчання як механізм взаємодії освіти та бізнесу характеризується визнанням взаємозумовленості розвитку цих систем [5; 14]. За умови об'єднання зусиль між освітою та бізнесом дуальне навчання може виступати рушійною силою на шляху їх інноваційної діяльності. Адже взаємодія потребує певної фіксації форм (адміністративними або координаційними радами, які приймають рішення щодо урахування думок зацікавлених сторін) та умов вибудовування відносин між партнерами, чіткого розмежування повноважень і сфер відповідальності, що мають бути закріплені нормативно-правовими актами України. Це, на наш погляд, дозволить накопичувати досвід соціального партнерства між закладами вищої освіти та підприємствами.

Не менш цікавим аспектом, який поглиблює предмет нашого дослідження, є висвітлення ролі дуального навчання як механізму вирішення соціальних завдань. За визначенням практи-

ків, зазначений механізм «включає» соціальний ліфт, мотивує молодого фахівця до просування по кар'єрних сходах [3; 6; 15]. Враховуючи те, що успішній соціалізації сприяє поширення зони комфорту (впевненість у власних силах і завтрашньому дні, дорослішання) та індивідуальні траєкторії навчання, дуальне навчання студентської молоді не тільки виступить бар'єром на шляху виникнення негативних звичок (алкоголізму, наркоманії, дармоїдства та ін.), а й надасть можливість особистості працювати й отримувати зарплатню за свою працю. Прояв ініціативи та досягнення успішних результатів дозволить отримувати додаткові пільги у вигляді стипендії від роботодавця, абонементів до спортивних клубів, концертних залів та ін.

Дуальне навчання у ЗВО зможе забезпечити ранню адаптацію молодого фахівця у виробничому колективі. Але головне – молода людина зможе відчути впевненість у завтрашньому дні й отримати можливість працевлаштування.

Наступний аспект, на який ми звернули увагу під час дослідження, – це висвітлення дуального навчання як моделі реалізації безперервної освіти, пов'язаної з загальноприйнятою ідеєю «освіта протягом усього життя» [2].

Важливо розуміти, що сучасне індустріальне суспільство супроводжується постійним оновленням технологій виробництва, і це вимагає від фахівця не тільки наявності достатнього досвіду, але і його переструктурування, додавання нових знань. Із цього випливає, що у модель дуального навчання закладено високий ступінь самостійності та відповідальності студента за результати власної діяльності. Адже навчання на робочому місці, позааудиторна самостійна робота особистості, індивідуальні освітні траєкторії дозволяють створити умови для формування загальних компетенцій, які, на наш погляд, розвивають здібності до саморозвитку та самовдосконалення. Водночас студент отримує можливість розширити сферу власного досвіду, отримати додаткові компетенції на робочому місці.

Цікавим є і те, що дуальне навчання може виступати як модель із продовженим навчанням як для студентів, так і для викладачів та наставників. Вочевидь, процес дуального навчання у межах системи вищої освіти може бути орієнтовано на підвищення рівня педагогічної та професійної майстерності.

Залучення до системи безперервної освіти студентів, викладачів і наставників дасть їм можливість отримати додаткові компетенції та підвищити свій професійний рівень. Завдяки створенню на базі ЗВО багатопрофільних центрів прикладних кваліфікацій і мережевої взаємодії освітніх організацій, поширенню можливостей набуття додаткових компетенцій у рамках дуального навчання

викладачі та наставники зможуть опанувати нові педагогічні технології.

Важливе значення для теоретичного обґрунтування проблеми нашого дослідження має висвітлення дуального навчання як частини системи профорієнтації. Коли ЗВО розглядаються науковцями як розширення системи вищої освіти, їх взаємодія з підприємствами в межах дуального навчання набуває нової ідеї професійної орієнтації. На наш погляд, це не тільки сприятиме формуванню корпоративної культури та набуттю корпоративних цінностей у процесі навчання, а і впливатиме на становлення особистості, її професійне самовизначення. На нашу думку, за дуального навчання профорієнтаційна робота буде успішно розвиватися, адже в її основі лежатиме плідна взаємодія як із середніми навчальними закладами, так і з технікумами або коледжами.

Стислий огляд досліджень із проблем дуальності у вищій освіті дає нам підстави для розгляду наступного аспекту дуального навчання, який у професійній педагогіці характеризується як організаційна форма професійної освіти, що має характерні риси [11; 12].

Форма (від лат. forma) – зовнішній вигляд, зовнішній обрис, певний встановлений порядок. Щодо дуального навчання, то форма виконує інтегративну функцію, тобто поєднує основні елементи педагогічного процесу [1].

Є думка, що організаційну форму слід розуміти як спеціальну конструкцію, яка характеризує «зовнішній» бік процесу навчання. Така конструкція зумовлена змістом, методами, способами, засобами, видами навчальної діяльності й особливостями взаємозв'язку між викладачем і студентом під час навчального процесу.

Дуальне навчання у ЗВО порівняно з традиційним передбачає особливий порядок організації навчального процесу, максимально наближений до реальної виробничої діяльності. Зазначене ми пов'язуємо з тим, що елементи такого процесу викладання принципово відрізняються від тих, які пропонує студентам традиційний заклад вищої освіти. Навчання на робочому місці пов'язане з особливим середовищем, в умовах якого особистість отримує не окремі вміння та навички, а професійний досвід – окрему категорію в системі результатів навчання. Ми не можемо з цим не погодитися, адже для організації навчання залучається наставник з-поміж працівників підприємства – носій професійного досвіду, котрий застосовує виробничі методи навчання (показ, сторителлінг, аналіз конкретних ситуацій та ін.). Причому з навчанням у ЗВО студент отримує реальну можливість зануритися у професійну діяльність, відчувати її традиції та субкультуру, зрозуміти основи корпоративних цінностей, набути певний життєвий досвід.

Педагогічні здобутки з проблеми дуального навчання як організаційної форми навчання у ЗВО надають нам можливість виділити характерні ознаки, які відрізняють зазначену форму від будь-яких інших організаційних форм, а саме:

- чергування теорії (у ЗВО) та практики (на виробництві);
- встановлення і підтримку взаємодії викладача ЗВО та наставника на підприємстві;
- інтеграцію технологій навчання (перехід від фронтальної форми викладання в ЗВО до індивідуального навчання – навчання на підприємстві);
- варіативність продовження заняття: заняття у ЗВО відбувається протягом 90 хвилин, практична діяльність (робочий день) – 6–8 годин;
- варіативність форм навчання: у теоретичній підготовці (навчальна діяльність) – лекції, семінарські, практичні, лабораторні роботи, виробнича та науково-дослідна практика; на робочому місці – навчання та дослідження безпосередньо в діяльності.

Не заперечуючи важливості викладених вище аспектів впровадження дуальної форми здуття освіти, ми не можемо не звернути увагу на думку дослідників, які розглядають дуальне навчання як педагогічну технологію. Але враховуючи, що це питання потребує додаткового вивчення [4; 10], надалі у межах нашої статті ми окреслимо лише деякі положення цього аспекту.

На нашу думку, дуальне навчання як педагогічна технологія – це насамперед бажання змінити ситуацію, яка склалася у системі вищої освіти, – інерцію під час переходу від парадигми знань до парадигми діяльності. Зазначене підтверджує відсутність інструментарію формування компетенцій. Традиційний підхід потребує свого перегляду у площині поставлених перед вищою освітою завдань. Тому проектування педагогічних технологій і методів можна вважати одним із завдань інноваційної діяльності.

Досвід автора й аналіз науково-практичної літератури, що стосується вимог до результатів навчання у ЗВО, професійної освіти та бізнесу, дає можливість висвітлити певну невідповідність: на підприємстві професіоналом вважається компетентний фахівець, а студент, котрий навчається у ЗВО, має опанувати компетенції. Різниця між компетентністю та компетенціями полягає в наявності досвіду. Відсутність досвіду стає своєрідним «бартером» для працевлаштування. Тому можливість дуального навчання у формуванні досвіду (особливо професійного) є важливим елементом навчання у ЗВО. Адже формування такого досвіду на підприємстві відбувається за своїми законами, традиціями, звичаями, які, швидше за все, не враховуються в освітньому процесі. Потенціал дуального навчання щодо формування професійного досвіду

полягає в тому, що студенти отримують можливість не тільки зануритися в професійну та наукову діяльність на підприємстві, а і «прожити» різні ситуації (завершених циклів діяльності) у професійному середовищі, таким чином накопичити певний досвід.

Із цих позицій поняття досвіду може виступати як систематизуюча основа в освітньому процесі, де сама ідея дуальності (дії двох суб'єктів у досягненні мети) від самого початку передбачає інтеграційну єдність, що відображує суттєві риси інтеграції:

- суб'єктів взаємодії, які орієнтовані на досягнення мети;
- зміст навчання (інтеграцію вимог державної професійної освіти, системи вищої освіти та компетенцій, потрібних на підприємстві);
- форм навчання (фронтальних, групових форм у теоретичному навчанні та індивідуального навчання на виробництві);
- ресурсів (матеріальних, кадрових, інформаційних та ін.) для отримання бажаного результату.

Вважаємо, що зазначена вище модель може існувати лише в інтеграційному середовищі.

За своїм призначенням використання педагогічних технологій у ЗВО (здебільшого на денній формі навчання) орієнтовано на молоду людину, тобто враховується сприйняття суб'єктів навчання з позицій педагогіки. Але за сучасних економічних умов «дорослішання» відбувається раніше. Тому, враховуючи особливості організації процесу дуального навчання, під час якого відбувається природне занурення студентів у професійне оточення, постає потреба у трансформуванні технології навчання від педагогіки до андрагогіки (навчання дорослих). Така інтеграція підходів сприятиме стійкому формуванню професійного досвіду, зростанню рівня відповідальності за результат діяльності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, висвітлення й обґрунтування деяких аспектів впровадження дуальної форми здобуття освіти у ЗВО дає можливість схарактеризувати його як складне багатогранне явище, що: по-перше, базується на ідеї рівної відповідальності освіти та бізнесу за результат у підготовці кваліфікованих кадрів; по-друге, виступає необхідною умовою для формування професійних і загальних компетенцій; по-третє, є рушійною силою на шляху розвитку інноваційної діяльності.

У межах нашої статті ми зробили спробу показати, що наукові дослідження, які стосуються впровадження дуальної форми здобуття освіти, мають значення не тільки як аналіз досягнень колег, а і як можливість вивчення механізмів подолання неминучих труднощів, що виникають на шляху кооперації вищої школи та підприємства за сучасних умов.

Список використаної літератури:

1. Артемьев И.А. Интеграция среднего общего и среднего профессионального образования в условиях социального партнерства : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Тверь, 2019. 225 с.
2. Дернова М. Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих : європейський досвід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Київ, 2014. Вип. 2 (9). С. 137–145.
3. Дьячков Ю.А. Корпоративная профессиональная подготовка студентов ССУЗ в условиях предприятия : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 2010. 21 с.
4. Кутумова А.А., Яркова Г.А. Дуальная система обучения как технология подготовки бакалавров профессионального обучения в современных условиях педагогического вуза. *Современные наукоемкие технологии*. Москва, 2016. № 4-1. С. 139–142.
5. Лизунов П.В. Сетевое взаимодействие профессиональных образовательных организаций с предприятиями как фактор повышения качества подготовки студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Челябинск, 2018. 32 с.
6. Ль Чжиань. Регионализация профессионального образования Китая в условиях реформирования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Улан-Удэ, 2018. 24 с.
7. Понад 11 тисяч випускників ВНЗ шукають роботу через службу зайнятості. *Мультимедійна платформа іномовлення України. Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2582656-ponad-11-tisac-vipusknikiv-vnz-sukaut-robotu-cerez-sluzbu-zajnatosti.html> (дата звернення: 02.08.2019).
8. Про освіту : Закон України від 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.08.2019).
9. Романов С.П. Развитие дуальной системы инженерно-педагогического образования в высшем учебном заведении : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.08. Нижний Новгород, 2008. 50 с.
10. Рябова М.А. Производительный труд как средство практико-ориентированного обучения студентов колледжа : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Тула, 2017. 201 с.
11. Самолдина Л.Н. Научно-методическое обучение дуальной целевой профессиональной подготовки студентов в ССУЗ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 2008. 23 с.
12. Сабитова Г.А. Подготовка студентов ССУЗ к деятельности по охране труда в условиях взаимодействия с базовым предприятием : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Казань, 2010. 23 с.

13. Хоменко В.Г. Теоретичні та методичні засади розроблення дуального змісту професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2015. 43 с.
14. Шувалова М.А. Формирование профессиональных компетенций техников высокотехнологичной отрасли в дуальном образовании : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Красноярск, 2016. 24 с.
15. Югфельд Е.А. Профессиональная социализация студентов колледжа посредством социального партнерства : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Екатеринбург, 2015. 227 с.
-

Krymchak L. Some aspects of implementation of dual form teaching in higher education

The article is devoted to the coverage and substantiation of some theoretical aspects of the introduction of dual form of education in higher education institutions. The article identifies a number of aspects of dual learning as a mechanism of the internal system that drives the system to movement. It is argued that dual learning as a mechanism of interaction between education and business, is characterized by recognition of the interdependence of the development of these systems, the accumulation of social partnership experience between higher education institutions and enterprises. The role of dual learning as a mechanism for solving social problems and early adaptation of a young specialist in the production process is highlighted. Emphasis is placed on dual learning as a model for the implementation of lifelong learning, which is linked to the common idea of "lifelong learning". The assumption is made that such a model provides a high degree of independence and responsibility of the student for the results of his own activity, creates an opportunity to expand the scope of his own experience, to gain additional competencies in the workplace. Dual education is described as part of the vocational guidance system, when higher education institutions are considered by scholars as an extension of the higher education system, and their interaction with enterprises within the framework of dual education acquires a new idea of vocational orientation. Dual learning is considered as an organizational form of vocational education – a special construction that characterizes the "outer" side of the learning process. Characteristics are distinguished that distinguish the dual form of education from any other organizational form. Some provisions of dual learning as pedagogical technology are considered. Attention is drawn to some discrepancies in the requirements regarding the learning outcomes in higher education, vocational education and business. Emphasis is placed on the potential of dual learning in relation to the formation of professional experience, which consists in the fact that students have the opportunity not only to immerse themselves in professional and scientific activity in the enterprise, but also to gain some life experience.

Key words: higher education institution, vocational education, dual education, dual form of education, aspects of implementation of dual form of education, mechanisms of organization of dual education.